

Дояр Л.В.

<https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова

НЕПІВСЬКИЙ КРИВИЙ РІГ ПЕРШОГО РОКУ СВОГО ОКРУГОВОГО СТАТУСУ В АРКУШЕВОМУ ФОНДІ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

Представлена стаття порушує проблему джерельної бази в сучасних історико-краєзнавчих дослідженнях. Дана стаття присвячена історії Кривого Рогу часів округової (1923–1930 рр.) адміністративно-територіальної реформи в УСРР. Мова йде про 1923 рік, що був першим після набуття містом свого округового статусу. Дослідження проведено на матеріалах аркушевого фонду Книжкової палати України. Домінуючим змістовним репертуаром останніх став розвиток міської торговельної галузі в умовах проголошеної в 1921 р. нової економічної політики, яка відродила вільну торгівлю після тривалого періоду її заборони у роки так званого «воєнного комунізму». Формами тогочасної торговельної діяльності були державна, кооперативна та приватна торгівля. Найбільшого розквіту набула кооперативна торгівля, представлена такими організаціями, як: Криворізька Районна Спілка Споживчих Товариств, Криворізький Єдиний Робітничий Кооператив «Робкоп», Міське Єдине Споживче Товариство, Криворізьке Округове Агентство Всеукраїнського Акціонерного Товариства Торгівлі, Криворізьке відділення Всеукраїнського Акційного товариства «Село-Техніка» тощо. Як центр потенційно потужної промислової округи Кривий Ріг був залучений до великих монопольних об'єднань, як-от: Південно-Рудний Трест, "Шкірсиндикат", що займалися виробництвом та збутом різноманітної продукції. Розвитком торговельної галузі міста опікувалися торговельний, виробничий та сільськогосподарський відділи місцевої влади, на утриманні та під контролем яких перебували різноманітні підприємства (міська друкарня, сироварний завод, радгоспи тощо). Дана розвідка написана відповідно до вимог наукової методології (історизм, об'єктивність, всебічність), застосовує загальні (опис, класифікація, узагальнення) та спеціальні (контент-аналіз) методи дослідження, її наукова новизна доведена фактами цілковитої неопрацьованості аркушевих фондів Книжкової палати України. Результатом проведеного дослідження стало узагальнення історико-краєзнавчого (криворізького) вмісту аркушевого фонду 1923 р. У науковий обіг було введено дотепер неживані друковані джерела, які доповнюють вже набуті знання з криворізького краєзнавства. Практичне значення проведеного дослідження полягає у можливості його застосування у майбутніх студіях.

Ключові слова: аркушевий фонд Книжкової палати України, криворізьке історичне краєзнавство, Кривий Ріг – столиця Криворізької округи, листівкові види аркушевої друкованої продукції (об'ява, оголошення, гасло тощо), державна, кооперативна та приватна торгівля, робітничий кооператив, трест, синдикат.

Постановка проблеми. Аркушеві видання (листівки, афіши, анонси, оголошення, попередження, продовольчі картки, бланки, купони тощо) становлять значний обсяг друкованої україніки ХХ ст. У фондосховищах Книжкової палати зберігається близько 2 млн одиниць аркушевих друків. Останні представляють усі регіони та хронологічні періоди, висвітлюють місцеві особливості розвитку та найбільш яскраві епізоди життя в окремо взятому населеному пункті. Дріб'язковий,

на перший погляд, контент аркушевих друків, насправді, доволі глибоко відображає усі віхи вітчизняної історії, сповнюючи їх при цьому маловідомими подробицями, деталями, відроджуючи пам'ять про вже неіснуючі промислові чи культурно-освітницькі об'єкти, власні назви, індивідуальні імена, псевдоніми (особливо на мистецьких афішах), адреси підприємств, державних установ, громадських закладів, номери телефонів, які підтверджують наявність і поширеність мережі у

різні часові проміжки тощо. Майже всі аркушеві видання містять прізвища посадовців або відповідальних осіб, які дозволяють нам здійснити персоніфікацію історичного краєзнавства. Між тим, попри названі переваги, аркушеві видання Книжкової палати України десятиліттями непорушно лежать на полицях. Хочеться вірити, що дослідники лише не наважуються доторкнутися, а не свідомо ігнорують дані джерела.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичне краєзнавство Кривого Рогу позначене доволі великим історіографічним обсягом. Порушена у даній статті проблема знайшла відображення як у загальній, так і спеціальній літературі. Так, різноаспектні питання з історії Кривого Рогу 1920-х рр. висвітлені в енциклопедичних виданнях В.П. Бухтіярова [3] та О.О. Мельника [6], відображені в колективній монографії, виданій до 125-річчя від початку промислового видобутку залізних руд на Криворіжжі [5]. В контексті нашого дослідження актуальність і затребуваність зберігає монографічна праця О.О. Мельника "Криворізька міськрада в 1920-1941 роках" [7], написана на матеріалах центральних (ЦДАВОВ України) і місцевих (ДАДО) архівів, а також газетної періодики (здебільшого, криворізької міської газети "Червоний гірник").

Постановка завдання. Оскільки авторка глибоко переконана у тому, що аркушеві видання є цінним дослідницьким джерелом, нами було сформульовано мету відібрати, опрацювати і узагальнити криворізький аркушевий масив 1923 р., що хронологічно є найдавнішим комплектом у фондах Державного архіву друку – більш ранні аркушеві видання, як-от, гасло із закликком до громадян жертвувати на користь голодуючих Криворіжжя [1, од. зб. 21–2189] носять лише поодинокий характер. Враховуючи значну кількість порічного (1923 р.) криворізьковмісного аркушевого комплекту (загалом, 34 одиниці зберігання), для написання даної (за вимогами невеликої) розвідки авторка обмежилася розглядом аркушевих видань першого року округового статусу міста.

Виклад основного матеріалу. Мусимо підкреслити, що адміністративно-територіальна реформа співпала у часі з укоріненням нової економічної політики. Власне остання і становить домінуючий контент опрацьованих нами друку. Затвердження багатоукладної економіки з різними формами власності, розвитком підприємництва, конкурентними відносинами між суб'єктами виробництва та продажу товарів знайшли відбиток у численних аркушевих друках. Однією

з найважливіших характеристик криворізького НЕПу стало відновлення вільної торгівлі. Після драконівського «воєнного комунізму» селянам, нарешті, повернули прибутковий базар. Не сорочинський, але також гучний «Жовтневий ярмарок» відбувся 9-15 листопада 1923 р. на території дотепер відомого містянам «Верхнього базару» [2, од. зб. 287]. Організатори заходу обіцяли великий товарооборот на принципах грошової оплати та товарообміну, оголошувалася 40-квідсоткова знижка на мануфактуру, селян закликали відвідати ярмарок і продати свій товар за високу ціну, без посередників і одночасно придбати за дешевими цінами необхідні промислові товари. На ярмарку працювала Держхлібзаготівля, яка купувала збіжжя в окремо взятого селянина. Під час заходу в приміщенні акціонерного товариства «Село-Техніка» за адресою вул. Карла Маркса (на тоді колишня Поштова, натеper це актуальна назва) проходила «Округова сільськогосподарська виставка» з правом її безкоштовного відвідування.

Центром міської торгівлі в досліджуваній нами період був Універмаг Госпколективу, що розташовувався у бувшому будинку Грабельковського по вулиці Базарній. Відкриття останнього відбулося 22 березня 1923 р. [2, од. зб. 405]. В магазині було 5 відділів (бакалійно-гастрономічний, тютюновий, мануфактурно-галантерейний, посудний та книжково-паперовий) [2, од. зб. 405]. Універмаг здійснював оптово-роздрібну торгівлю, а до свят готував покупцям «спеціальний асортимент». Даний магазин, судячи з опрацьованих нами аркушевих видань, був чи не єдиним у Кривому Розі місцем, де можна було придбати навчальні посібники, комплекти книг для бібліотек, дорослу та дитячу літературу (наприклад, казки братів Грімм), конторські книги тощо [2, од. зб. 394]. Універмаг надавав 4-місячні розстрочки колективам, що належали до профспілок, але видавав кредити й одинакам (приватним особам) строком на 10 днів [2, од. зб. 236]. В передноворічну декаду (з 20 грудня 1923 р.) магазин реалізовував залишки товарів з додаванням до попередніх знижок ще мінус 30%. В своїх оголошеннях Універмаг на Базарній завжди зазначав, що продає доброякісні товари за ціною, що є нижчою не тільки за базарну, але й за кооперативну. Поряд з цим універсальним магазином у колишньому «Петроградському готелі» було відкрито «Сільбудинок» з мебльованими кімнатами для приїжджих [2, од. зб. 500].

Організатором зазначеного універмагу і міської державної торгівлі загалом став

Торгово-виробничий господарчий колектив при Окружному виконкомі Кривого Рогу [2, од. зб. 282]. Головою правління і завідувачем торговельним відділом був І.М. Фрідшон, заступником голови та завідувачем виробничим відділом А.А. Анісімов, завідувачем сільськогосподарським відділом Н.Т. Шашло. Діяльністю Універмагу на Базарній безпосередньо опікувався торговельний відділ. У підпорядкуванні виробничого відділу перебували сироварений завод та міська типографія, яка друкувала, переплітала, лінувала, відливала штемпелі і мала картонажне відділення. Сільськогосподарський відділ об'єднував три радгоспи і на тимчасових умовах утримував готель, де були електричне світло, телефон і власна їдальня.

Підтримкою державної торгівлі займалися всеосязні і всеукраїнські урядові установи та відомства. Так, географічно віддалений від океанів Кривий Ріг, завдяки районному управлінню «Держрибпрому» СРСР в Катеринославській губернії, у червні 1923 р. отримав велику партію солонної риби: петровської, астраханської, керченської сельді улова 1923 р., а також вобли, коладки та в'яленої в кулях тарані [2, од. зб. 389]. Оптова і роздрібна торгівля рибою в Кривому Розі проводилася у бувшому магазині купця Горохова, що розташовувалася по вулиці Базарній. Завідувачем Криворізького округового торговельного пункту на той час був Собкін.

Очевидно, що за умов поступового виходу з народногосподарчої розрухи і товарного голоду державна торгівля Кривого Рогу не могла впоратися зі справою надання послуг своїм містянам. Тож, користуючись можливостями, які надавала НЕП, у місті розквітла кооперативна торгівля. Її активним організатором стала Криворізька Районна Спілка Споживчих Товариств (Райспоживчспілка). Головою її правління в 1923 р. був Захаров, а завідувачем торгового відділу Бартенев [2, од. зб. 387]. Зусиллями останніх містяни отримували різноманітну сезонну мануфактуру (сукно, драп, бобрік, вовняні і бавовняні тканини), трикотаж (шкарпетки, рукавички), шкіряне взуття, м'ясорубки, праски, ножі, виделки, ножиці, віконне скло, замки для дверей, канцелярське приладдя, кримський табак від колишніх фабрик «Месаксуді» та «Стамболі», бакалійно-колоніальні(!) [так у тексті – Л.Д.] товари (чай, кава, какао, цукерки, монпансьє, рис, киш-миш, гіркий перець, консерви), а також галантерею, парфуми вищих сортів, пудру, «мраморне мило», мило «Брокар», «Ралле». Торгівля від «Райспоживчспілки» проводилася в приміщенні Універсального магазину,

що розташовувався по вулиці Карла Маркса, 44. Вочевидь дорогі і недоступні криворіжцям товари продавалися на різних умовах: службовці і пролетарії могли отримати колективні кредити, користуючись запорукою своїх профспілок; адміністрації підприємств і установ, заплативши готівкою 25% від вартості товарів, мали змогу оформити розстрочку з трьома виплатами на кожні півтора місяці. За цією ж адресою правління Райспоживчспілки проводило для криворіжців тимчасову (десятиденну) роздрібну торгівлю безпосередньо зі своїх оптових складів [2, од. зб. 392]. Товари з Харкова і Москви надходили в обмеженій кількості, але, як зазначалося в оголошенні, відпускалися усім (картки, талони та винагороди «червоними пролетарськими шароварами» були або позаду (ленінський «воєнний комунізм») або попереду (картковий розподіл товарів в роки сталінізму та горбачовської перебудови)). Періодично, за рішенням свого правління «Райспоживчспілка» Кривого Рогу знижувала ціни на усі актуальні для покупців товари: сукно – на 40%, галантерею, трикотаж, госптовари і посуд – на 25%, на скоб'яні товари – на 23%, вовняні тканини – на 20%, бавовняні тканини – на 18%, бакалійні товари – на 16%, взуття «Скорохід» від «Москшкіри» та шкіру від Одеських заводів – на 15% [2, од. зб. 403]. В оголошенні за підписами голови правління Захарова та члена правління А. Корнілова говорилося, що магазини «Райспоживчспілки» поділяються на оптово-роздрібні (вул. Карла Маркса, 44) та роздрібні (на базарі у дворі Красновського в Кривому Розі, а також на базарах в Долинській та Апостоловому). На додаток до вказаних знижок покупці, які пред'являли профспілкові квитки, отримували додаткову знижку у 5%.

Суб'єктом криворізької торгівлі, окрім «Райспоживчспілки», був Криворізький Єдиний Робітничий Кооператив «Робкоп». Останній постачав товари не лише своїм пайщикам, але й пересічним споживачам, про що йдеться в одному з його оголошень [2, од. зб. 396]. «Робкоп», на відміну від «Райспоживчспілки», привозив товари з Київської Контрактової Ярмарки, знижувати ціни обіцяв буквально на все, але тільки для утримувачів кооперативного паю. Слід зазначити, що саме «Робкоп» був залучений до проведення ідеологічно значущої для радянської влади атеїстичної акції – розпродажу мануфактури зі скидкою у 20% на «Фоминому тижні», який в 1923 р. тривав з 15 по 23 квітня [2, од. зб. 401]. Під час цієї Антипасхи знижку отримували не тільки пайщики, а й усі покупці без виключення. Тож, таким нехитрим

способом громадян відволікали від релігії, від святкування Світлої седмиці.

В зазначений період в Кривому Розі також діяло Міське Єдине Споживче Товариство. Судячи з його оголошення [2, од. зб. 398], воно мало розгалужену у місті мережу магазинів, що дозволяло проводити 5-тиденні розпродажі найбільш вживаної мануфактури. Члени профспілок (як тут не згадати «сина турецькопідданого»), покупці з квитками від компартії і комсомолу, незаможні селяни та пайщики МЄСТ отримували скидку в розмірі 15%, усі інші – 10%. Задля стимуляції товарообороту та отримання швидкого прибутку зазначене товариство проводило одноденні акції з розпродажу залишків і не сезонних товарів [2, од. зб. 402]. Пайщики знову ж таки мали 5% знижки від вже здешевлених цін.

На доданок до вищеназваних в Кривому Розі діяло Криворізьке Округове Агентство Всеукраїнського Акціонерного Товариства Торгівлі (у друках наводиться його російськомовна аббревіатура «ВАКОТ»). Відкриття контори агентства відбулося 5 вересня 1923 р. [2, од. зб. 702]. Місцем розташування установи став бувший будинок Рудя, що знаходився за адресою вулиця Леніна, 60 (дореволюційна і сучасна назва вулиці Свято-Миколаївська). Агентство здійснювало як торговельні (продавали мануфактуру, взуття, шкіру, посуд, скло, папір тощо), так і закупівельні (купували зерно, муку, пшоно, масла тощо) операції. Останні проводилися як через готівковий розрахунок, так і в порядку товарообміну (відомий нам від 1990-х рр. бартер). 8 грудня 1923 р. по вулиці 17-го Жовтня в будинку № 6 Верушкіна, що в селищі Шевченково при залізничній станції Долинська було відкрито магазин роздрібної торгівлі від Криворізького округового агентства «ВАКОТ» [2, од. зб. 235]. На відміну від інших суб'єктів недержавної торгівлі, в конторі агентства можна було придбати вогнегасники із запасними батареями до них [2, од. зб. 327].

Торгівлю також захопилися й інші суб'єкти державної і кооперативної власності. Чавуноливарний та металообробний завод «Пневматик» повідомляв, що продає усім кооперативам, сільгоспам, держустановам і громадянам Кривого Рогу 18-ти і 24-хднйомві букера, повноцінне маслобійне обладнання з пресами типу «Лепп і Вальман» №3, Яскульського №4, окремі запчастини до них, мотори «Тріумф» потужністю в 10 та 12 кінських сил, запчастини до жаток, молотилок, приводів, млинів, соломорізок тощо, а також каструлі, кухонні пательні, пічні плити [2, од. зб.

156]. В свою чергу дирекція Криворізьких залізних і Нікопольських марганцевих руд Південно-Рудного Тресту на 1-шу годину дня 27 жовтня оголосила торги з приводу продажу 29-ти корів, 2-х биків і 3-х коней [2, од. зб. 279]. Худоба продавалася однією партією за 90 червонців. Потенційні покупці мали внести в касу дирекції ПРТ 10% від суми. Торги проводилися на руднику Жовтневої революції (ст. Вечірній кут), довідки і огляд тварин забезпечував ветеринарний фельдшер Кашпур.

Продажем сільськогосподарської техніки у місті займалося місцеве відділення Всеукраїнського Акціонерного товариства «Село-Техніка». В Кривому Розі воно розташовувалося у бувшому помешканні Коларика, що на Карла Маркса (Поштовій) [2, од. зб. 429]. Засновниками товариства були Укруднаргосп, Наркомзем та Держбанк СРСР. Уставний капітал становив 5 млн карбованців золотом. Останній складався з акцій та паїв. Вартість акції складала 5 крб., пая – 1 крб. Придбати акцію чи іменний пай міг будь-хто (приватна особа, артіль, комуна, колектив підприємства, державна установа). Власник паю чи акції отримував дивідент і користувався довгостроковим боргом (кредитом) на купівлю сільськогосподарського реманенту (плугів, борон, лушчільників, букерів, культиваторів, сівалок, молотарок з кератами, молотарок парових, жаток, сінокосилок, кінних грабель, віялок, сортировок, кукель-відбірників, просорушок, соломорізок, коріннерізок, сепараторів, маслобійок, олійниць, млинів, двигунів, локомотивів, місцевих та закордонних тракторів різних заводів і марок). Звертаючись «до пильної уваги громадян Криворізької округи», контора «Село-Техніка» пропагувала «почесне» у пролетарській державі ім'я «акціонер», адже він «підтримує економічний устрій держави», «підвищує державне виробництво», «морально й матеріально» допомагає селянинові [2, од. зб. 417].

Передбачалося, що зміцненню фінансової системи держави та збереженню заощаджень громадян сприятиме Державна золота виграшна позика [2, од. зб. 35]. Облігації коштували 5 і 25 крб. і приносили прибуток 6% річних відповідно до тогочасного курсу золота. За 5-тикарбованцеву облігацію можна було отримати один виграш, за 25-тикарбованцеву – 5 виграшів. Найменший виграш становив 20 крб. золотом, найбільший сягав 100 тис. крб. золотом. Облігації приймалися під заставу на проведення будь-яких підрядних робіт, як оплата за поставку товарів, як сплата акцизу, мита тощо. Рекламу позики, видана Криворізькою друкарнею, мала невеликий

(200 примірників) наклад. Свідчень про те, як реагували містяни на цей захід, в аркушевих друках ми не знайшли. Натомість, у фондах Державного архіву друку збереглися листівки, де повідомлялося про публічні торги майном неплатників державних податків [2, од. зб. 434]. Заходи проводилися у приміщенні складу Округового фінвідділу, що знаходився у бувшому будинку громадянина Должанського, що на Базарній вулиці. У даному контексті порятунковим стало міське ремісничі і дрібно-торговельне позико-ощадне товариство, що почало діяти 1-го квітня 1923 р. [2, од. зб. 34]. Як зазначалося в анонсі, усі фінансові операції товариства мали проводитися виключно в червонцях, організація набирала своїх членів без будь-яких обмежень та існувала на отриманні від них членські внески. Слід зазначити, що ідея таких спільних кас в окремо взятих колективах проіснувала до 1970-х рр.

Яскравою ознакою непівської доби стали різні форми об'єднання підприємств (картель, синдикат, трест, концерн) з метою монополізації виробництва та збуту продукції. В Кривому Розі, як вже зазначалося, працював Південно-Рудний Трест. 1-го грудня 1923 р. у місті було відкрито контору і склад Всеросійського шкіряного синдикату [2, од. зб. 278]. Установа здійснювала не лише продаж різноманітних вироблених зі шкіри товарів, але й закуповувала шкіряну сировину, обмінювала її на фабрикати. Передбачалися готівкові розрахунки і продаж продукції в кредит. Райконтора «Шкірсиндикату» розташовувалася поряд з міським управлінням комунального господарства, що по вулиці Поштовій.

Якщо говорити про аркушеву ретрансляцію громадського життя у місті в перший рік його округового статусу, то в опрацьованих нами джерелах є документ про діяльність криворізької єврейської общини [2, од. зб. 660]. Тогочасний голова общини А. Гольденберг повідомляв чергу денну зборів підлеглої йому іудейської громади міста. Захід був запланований на другу годину дня 25 лютого 1924 р. у приміщенні Головної Синагоги міста. Учасники зборів мусили розглянути та затвердити звіт про надходження і витрати за період з 22 травня по 31 грудня 1923 р., обговорити фінансовий план на 1924 р. та перехід на новий типовий статут організації, визначити розмір річних членських внесків як від фізичних осіб, так і від Синагоги та молитовних будинків на потреби єврейської громади, заслухати інші побіжні справи. На зборах пролунала доповідь голови громади та відбулися перевибори керуючої

ланки (голови та вповноваженої особи). Про особливу вагомість криворізької єврейської общини у житті міста за часів округового статусу Кривого Рогу свідчить той факт, що постанови окрвиконкому друкувалися не тільки українською, але й їдишем. Так, 3 лютого 1930 р. доволі великим (1 тис. примірників) накладом вийшла 24-хсторінкова їдишемовна версія Обов'язкової постанови № 7 Криворізького округового виконавчого комітету «Про впровадження вищих агрокультурних, зоотехнічних і ветеринарних заходів і про ліквідацію агрономічної безграмотності на території Криворізького округу» [4, од. зб. 30-1821].

Висновки. Отже, підсумовуючи сказане, варто підкреслити, що опрацьовані нами аркушеві видання вирізняються доволі вузьким тематичним діапазоном. Змістовний репертуар об'яв, оголошень та гасел непівського Кривого Рогу в перший рік його округового статусу (1923 р.) обмежується торговельною галуззю, що з огляду на відродження вільної торгівлі після кількох драконівських років на її заборону не виглядає дивним. У тогочасному центрі Криворізької округи розвивалися різні форми торгівлі – державна, кооперативна, приватна. В умовах нової економічної політики у пролетарському за своїм складом місті, перш за все, набула розквіту кооперативна торгівля, представлена робітничою споживчею кооперацією. Остання, хоч і була зорієнтована на членів профспілок, але обслуговувала усіх містян, надаючи їм кредити, відстрочені оплати товару, продаючи товари за зниженими акційними цінами тощо. До активної торговельної діяльності, як свідчать криворізькі аркушеві джерела, приєдналися й промислові підприємства, продаючи затребуваний реманент, виробничі інструменти і навіть худобу. У місті діяло акціонерне товариство «Село-Техніка», проводилися сільськогосподарські виставки та ярмарки. Криворізька торгівля стала частиною всесоюзних і республіканських трестів та синдикатів. Асортимент харчових і промислових товарів у місті після майже десятилітнього товарного голоду, спровокованого війнами та революціями, вражає своїм різноманіттям. Торгівля була важливим напрямком у роботі криворізької округової влади – дотичними до цієї роботи були щонайменше три її відділи (торговельний, виробничий, сільськогосподарський). Задіяні нами аркушеві джерела віддзеркалюють окремі ідеолого-виховні та соціальні аспекти тогочасного життя в Кривому Розі, а саме: 1) за допомогою привабливих знижених цін на актуальні для людей товари криворіжців активно атеїзували (віддаляли від церковних

свят); 2) єдиною етнічною громадою, що на теренах Кривого Рогу мала чітку внутрішню організацію та існувала за власним фінансово-звітним розпорядком, була криворізька єврейська громада, впливовість якої не обмежувалася роками НЕПу, про що свідчать великі (1 тис. примірників)

наклади їдишемовних друків постанов і розпоряджень радянської влади міста у 1930-х рр. Загалом, аркушеві фонди Книжкової палати України здатні відчутно поглибити історико-краєзнавчі уявлення, збагатити вже набуті знання, уточнити і навіть змінити окремі ракурси вже існуючих досліджень.

Список літератури:

1. Державний архів друку Книжкової палати України. Фонд аркушевих видань. 1921 р. 2270 од. зб.
2. Державний архів друку Книжкової палати України. – Фонд аркушевих видань. 1923 р. «Листівки». 794 од. зб.
3. Энциклопедия Криворожья в 2-х т./ [Сост. В.Ф. Бухтияров]. Кривой Рог: Явва, 2005.
4. Книжкова палата України. Електронна база книжок єврейськими мовами (іврит, їдиш) 1917-1936 рр. 2365 бібліогр. записів.
5. Криворізький залізорудний басейн. До 125-річчя з початку промислового видобутку залізних руд/ Авт. кол. Вілкул Ю.Г., Дояр Л.В. та ін. Кривий Ріг: Мінерал, 2006. 583 с.
6. Мельник О.О. Історична енциклопедія Криворіжжя у 2-х т. / О.О. Мельник. Кривий Ріг: Видавничий дім, СТПРЕС, 2007–2009.
7. Мельник О.О. Криворізька міськрада в 1920-1941 роках/ О.О. Мельник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. 368 с.

Doiar L.V. NEPIVSKY KRYVY RIGH IN THE FIRST YEAR OF ITS DISTRICT STATUS IN THE SHEET FUND OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

The presented article raises the problem of the source base in modern historical and local history research. This article is devoted to the history of Kryvyi Rih during the district (1923-1930) administrative and territorial reform in the Ukrainian SSR. We are talking about 1923, which was the first year after the city acquired its district status. The research was conducted on the materials of the sheet fund of the Book Chamber of Ukraine. The dominant substantive repertoire of the latter was the development of the city's trade sector in the conditions of the new economic policy proclaimed in 1921, which revived free trade after a long period of its prohibition during the years of the so-called "war communism". The forms of trade activity at that time were state, cooperative and private trade. The greatest flourishing was achieved by cooperative trade, represented by such organizations as: Kryvyi Rih District Union of Consumer Societies, Kryvyi Rih United Workers' Cooperative "Robkop", City United Consumer Society, Kryvyi Rih District Agency of the All-Ukrainian Joint-Stock Company of Trade, Kryvyi Rih branch of the All-Ukrainian Joint-Stock Company "Selo-Technika", etc. As the center of a potentially powerful industrial district, Kryvyi Rih was involved in large monopoly associations, such as: Pivdenno-Rudny Trust, "Shkirsindykat", which were engaged in the production and sale of various products. The development of the city's trade sector was taken care of by the trade, production and agricultural departments of the local government, which maintained and controlled various enterprises (city printing house, cheese factory, state farms, etc.). This research is written in accordance with the requirements of scientific methodology (historicism, objectivity, comprehensiveness), applies general (description, classification, generalization) and special (content analysis) research methods, its scientific novelty is proven by the facts of the complete lack of processing of the sheet funds of the Book Chamber of Ukraine. The result of the research was a generalization of the historical and local history (Kryvyi Rih) content of the sheet fund of 1923. Previously unused printed sources were introduced into scientific circulation, which supplement the already acquired knowledge of Kryvyi Rih local history. The practical significance of the research is the possibility of its application in future studies.

Keywords: *sheet fund of the Book Chamber of Ukraine, Kryvyi Rih historical local history, Kryvyi Rih – the capital of Kryvyi Rih district, leaflet types of sheet printed matter (advertisement, announcement, slogan, etc.), state, cooperative and private trade, workers' cooperative, trust, syndicate.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026